

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Обліково-фінансовий факультет

Кафедра економічної теорії і суспільних наук

Філософія

плани семінарських занять, ключові поняття, питання для контролю і самоконтролю, творчі завдання, вправи, тести для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОПІ «Агроінженерія» спеціальності 208 «Агроінженерія» денної форми здобуття вищої освіти

Миколаїв
2022

УДК 1/14(075)
Ф56

Друкується за рішенням науково-методичної комісії обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету від 21 квітня 2022 року, протокол № 9.

Укладач:

О. В. Марущак – канд. філос. наук, старший викладач кафедри економічної теорії і суспільних наук, Миколаївський національний аграрний університет.

Рецензенти:

Н. В. Потриваєва – д-р екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Миколаївський національний аграрний університет.

В. М. Стамат - канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту та маркетингу, Миколаївський національний аграрний університет

© Миколаївський національний аграрний університет, 2022

Зміст

Вступ.....	4
Модуль 1. Філософія як специфічний тип знання.....	5
Тема 1. Сутність філософії та її роль у суспільстві.....	5
Тема 2. Проблема людини у філософії.....	6
Тема 3. Світогляд як найвища форма самоусвідомлення людини ..	7
Модуль 2. Історія філософської думки	14
Тема 4. Розвиток філософії від античності до Середньовіччя	14
Тема 5. Філософія Нового часу - німецька класична філософія ...	15
Тема 6. Сучасна світова філософія та українська філософська думка.....	17
Модуль 3. Систематична філософія	26
Тема 7 Філософське уявлення про світ.....	26
Тема 8. Буття, матерія - основні онтологічні категорії	27
Тема 9. Свідомість	28
Тема 10. Пізнання як предмет філософського аналізу	29
Тема 11. Наукове пізнання	31
Тема 12. Філософський аналіз науки і техніки	33
Тема 13. Суспільство як об'єкт філософського аналізу	34
Тема 14. Культура і цивілізація.....	35
Тема 15. Суспільство. Природа. Майбутнє	37
Питання до підсумкового контролю.....	45
Література.....	47

Введення

Сучасна ситуація необхідності пошуку і знаходження вирішальних відповідей на виклики нашого часу, зміна ціннісних орієнтацій вимагає належної світоглядної культури, основу якої складає філософія. Філософія є важливою частиною світової культури, її духовною квінтесенцією. Як форма суспільної свідомості філософія відображає духовну своєрідність епохи й духовне життя суспільства у цілому.

Філософія є ідеальною формою відображення у мисленні багатогранної матеріально-предметної, пізнавальної, суспільної і духовної діяльності людини, прагнення осягнути її походження і сутність. Опанування багатства філософських знань стає однією з передумов цивілізаційної інтеграції майбутнього фахівця у сучасний світ. Вивчення філософії відіграє принципову роль у гуманізації освітнього процесу та є важливим задля подальшої демократизації українського суспільства.

Ретельне оволодіння навчальним матеріалом є неможливим без наполегливої самостійної роботи. Це передбачає систематичну підготовку до семінарських занять, написання рефератів, роботу з навчально-методичною літературою, детальне ознайомлення з першоджерелами, оволодіння ключовими категоріями філософії, вміння правильно їх застосовувати.

Необхідно під час проведення семінарських занять не лише вміти публічно висловлювати власні думки і судження, але й навчитись обґрунтовувати свою позицію. Це потребує успішного опанування понятійно-категоріальним апаратом філософії, самостійним опрацюванням питань до тем, що вивчаються. Наведені у методичних рекомендаціях контрольні запитання, завдання і тести допоможуть перевірити рівень та якість засвоєних знань.

МОДУЛЬ 1. ФІЛОСОФІЯ ЯК СПЕЦИФІЧНИМ ТИП ЗНАННЯ

Тема 1. Сутність філософії та її роль у суспільстві

Соціальні умови та духовні джерела формування філософії. Філософія як світоглядне знання. Проблема визначення предмету філософії. Специфічні риси філософського мислення: універсалізм, субстанціоналізм, рефлексія. Філософія як інтегральний вид знання.

Структура та основні компоненти філософії. Найважливіші сучасні філософські дисципліни: онтологія, гносеологія, епістемологія, філософська антропологія, етика, естетика, аксіологія, логіка, праксеологія, соціальна філософія, філософія історії, історія філософії, філософія права, філософія релігії, філософія техніки, філософія науки, біофілософія.

Суспільні функції та значення філософії для особистості. Фундаментальна роль філософії у формуванні людини, суспільства і культури. Співвідношення філософії, науки, релігії та мистецтва.

Ключові поняття: світогляд, філософія, рефлексія, дискурс, категорія, універсалізм, субстанціоналізм, онтологія, гносеологія, епістемологія, філософська антропологія, етика, естетика, аксіологія, логіка, праксеологія, історія філософії, соціальна філософія, філософія історії, предмет філософії, методи філософії, діалектика, метафізика.

Keywords: philosophy, function, worldview, materialism, idealism, spiritual source, ontology, gnoseology, axiology, praxeology, logic, ethics, aesthetics

План

1. Соціальні умови та духовні джерела філософії.
2. Предмет філософії та його особливості.
3. Філософські проблеми і дисципліни.
4. Призначення та функції філософії.

Теми рефератів

1. Філософія як фундаментальна основа духовної культури.
2. Особливості історичного зародження філософії. Філософія і міфологія.
3. Філософія, релігія та мистецтво як форми людського опанування світу.

4. Філософія і наука. Особливості взаємозв'язку.
5. Роль філософії в індивідуальному розвитку людини.
6. Соціально-культурні функції філософії.
7. Основні проблеми філософського осмислення на початку третього тисячоліття.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Які особливості становища людини у світі і у чому полягає необхідність її самовизначення?
2. Назвіть характерні риси філософського мислення.
3. Яка проблема перебуває в центрі філософії і чому саме вона?
4. Які принципи класифікації філософських напрямків ви знаєте?
5. Охарактеризуйте основні елементи структури філософського знання (основні філософські дисципліни).
6. Які функції виконує філософія як сфера духовної культури?
7. Чи потрібна філософія у XXI ст., коли так бурхливо розвиваються наука та техніка?

Тема 2. Проблема людини у філософії

Особливості становища людини у світі. Проблемність людського буття. Філософська антропологія про специфіку людської істоти та її побутування у світі. Буття, життя та існування як модуси реалізації людського проекту. Проблема походження людини: дискусія між еволюціонізмом та креаціонізмом. Співвідношення природного, соціального, персонального та трансцендентального в людині. Базові цінності людського буття. Діяльність та екзистенціали людського буття.

Проблема сенсу життя та пошуку індивідуального призначення, покликання і щастя. Проблема смерті та безсмертя людини у філософсько-дискурсивному окресленні. Феномен людської особистості та проблема її онтологічного статусу. Сутнісні характеристики особистості. Відношення «Я і Ти», «Я та Інший» у особистісному вимірі.

Ключові поняття: антропосоціогенез, креаціонізм, людина, індивід, індивідуальність, особистість, діяльність, потреби, інтереси, цінності, духовність, свобода, фаталізм, волюнтаризм, сенс життя, смерть, безсмертя, індивідуалізм, егоїзм, егоцентризм, ідентичність, Бог, гуманізм.

Keywords: anthroposociogenesis, individual, identity, personality, physicality, spirituality, freedom, meaning of life, death, fate, human origins, God, being.

План

1. Проблема людського начала: релігійна та еволюційна концепції походження людини.
2. Біологічне, соціальне та духовне в людині.
3. Людина як «діяльна цілісність».
4. Сенс життя і феномен духовності.

Теми рефератів

1. Людина як проблема для самої себе.
2. Природа людини та її сутність.
3. Індивідуалізм як життєва орієнтація і філософська концепція.
4. Доля і життєвий шлях.
5. Ідеал людяності та цінність людського життя.
6. Буття людини як проблема філософської рефлексії.
7. Аспекти і проблеми людського спілкування.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. В чому полягає проблематичність людського буття?
2. Яке співвідношення понять «людина» - «індивід» - «індивідуальність»?
3. Охарактеризуйте соціальне і біологічне в людині.
4. Наведіть основні характеристики форм людської діяльності.
5. Поясніть внутрішній зв'язок таких властивостей людини як неспеціалізованість, універсальність та свобода.
6. Окресліть філософські аспекти проблеми безсмертя людини.
7. Яке місце в духовному досвіді людства належить проблемі сенсу життя?

Тема 3. Світогляд як найвища форма самоусвідомлення людини

Світогляд як духовно-практичний феномен. Поняття та структура світогляду. Характеристика світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння. Особливості історичних форм світогляду. Типологія світогляду на основі певних ознак: за суб'єктом, за рівнем усвідомлення та концептуальності, за морально-ціннісними орієнтирами.

Особливості історичного виникнення філософії. Міфологічний та релігійний світогляд як духовно-ідейні витoki філософії. Філософія і теологія. Філософське та наукове знання: спільне та відмінне. Світогляд як атрибутивний компонент людської свідомості. Призначення філософського світогляду.

Ключові поняття: міфологія, антропоморфізм, синкретизм, релігія, есхатологія, світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння, песимізм, оптимізм, фаталізм, нігілізм, цинізм, шовінізм, ксенофобія, толерантність, матеріалізм, ідеалізм, монізм, дуалізм, плюралізм, скептицизм, агностицизм.

Keywords: religion, mythology, art, theoretical worldview, pre-rational worldview, rational worldview, philosophical thinking.

План

1. Поняття світогляду та його структура.
2. Типологія світогляду. Специфіка філософського світогляду.
3. Принципи формування світогляду. Його роль у житті людини.
4. Історичні типи світобачення.

Теми рефератів

1. Світогляд як духовно-практичне освоєння світу людиною.
2. Світоглядна природа філософського знання.
3. Філософія як смислотворче ядро культури.
4. Філософія як методологія наукового пізнання.
5. Суспільно-історичний і особистісний характер світогляду.
6. Передфілософське значення міфології та релігії.
7. Філософія як спосіб життя.
8. Знання і віра: проблема розмежування.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Дайте визначення світогляду. Зазначте його роль його у житті людини.
2. Назвіть і охарактеризуйте основні складові світогляду як інтелектуальної форми людського самоусвідомлення.
3. Як можна класифікувати світогляд за носієм і за рівнем світобачення та усвідомлення?
4. Яка специфіка філософського вирішення світоглядних питань?
5. Чи може бути світогляд науковим?
6. В чому полягає специфіка релігійного світогляду?
7. Чи існують в сучасному світі носії міфологічного світогляду?

8. Охарактеризуйте найважливіші особливості міфологічного, релігійного та буденного світогляду, та їх відмінність від філософського.
9. Які можна назвати особливості формування світогляду сучасної молоді людини?

ТЕСТИ І ЗАВДАННЯ ДО І МОДУЛЯ

Тести до І модуля

1. Філософія (в перекладі) означає:
  - А. прагнення до знання;
  - В. любов до мудрості;
  - С. знання істини;
  - Д. розуміння буття.
2. Визначальний предмет філософського осмислення є відносини в системі:
  - А. «людина-Бог»;
  - В. «людина-природа»;
  - С. «людина-суспільства»;
  - Д. «людина-світ».
3. Характерними способами філософського осягнення дійсності є:
  - А. універсалізм, субстанціоналізм, рефлексія;
  - В. відчуття, сприймання, осяяння;
  - С. віра, гадка, інтуїція;
  - Д. спостереження, експеримент.
4. До ключових категорій філософії належать:
  - А. характер, пам'ять, увага;
  - В. буття, людина, розвиток, свідомість;
  - С. держава, влада, партія, ідеологія;
  - Д. спільність, нація, клас, організація.
5. Галузь філософії, яка вивчає сутність та особливості процесу пізнання:
  - А. онтологія; В. аксіологія; С. антропологія; Д. гносеологія.
6. Галузь філософії, яка вивчає проблеми буття:
  - А. аксіологія
  - В. антропологія;
  - С. гносеологія;
  - Д. онтологія.
7. Вважається, що першим запропонував поняття «філософія»:
  - А. Піфагор; В. Платон; С. Парменід; Д. Арістотель.
8. Осмислюючи способи пояснення дійсності, формуючи загальні

принципи та вимоги до мислячого суб'єкту, філософія виконує функцію:

- А. світоглядну;
- В. пізнавальну;
- С. критичну;
- Д. методологічну.

9. Монізм - це принцип формування світобачення, який:

- А. визнає два рівноправних першоначала світу - матеріальне і духовне;
- В. визнає одне начало всього існуючого: дух або матерію;
- С. визнає матерію першоначалом всього сутнього, а духовне - продуктом її розвитку;
- Д. визнає духовне першоначалом всього сутнього, а матерію - другорядним, створеним.

10. Історизм філософського знання виявляє себе в тому, що:

- А. ідеї, сформульовані в ході історичного розвитку філософії, зберігають свою актуальність і для сучасності, і для майбутнього;
- В. історичні дослідження науковців постійно додають нових знань про розвиток філософії у минулому;
- С. історія як наука може прискорювати, а може гальмувати розвиток філософії;
- Д. існують поряд з філософією інші історичні типи світогляду.

11. Буденний світогляд базується на:

- А. життєвому досвіді і здоровому глузді;
- В. науково-раціональному способі мислення;
- С. релігійних поглядах;
- Д. емоційно-образних способах осягнення дійсності.

12. До структури світогляду входять такі складові:

- А монізм, дуалізм, плюралізм;
- В. світовідчуття, світосприйняття, світорозуміння;
- С міфологія, релігія, філософія;
- Д. абстракція, ідея, категорія.

13. Наріжним каменем для світогляду є:

- А знання про навколишній світ;
- В. знання про суспільство і людину;
- С погляди на місце і роль людини в світі;
- Д. погляди на місце і роль суспільства в житті людини.

14. На думку класиків античної філософії Платона та Арістотеля,

людей спонукало філософствувати:

- А здивування;
- В. легковірність;
- Є. допитливість;
- Д. марнославство.

15. Міфологія щодо філософії виступає:

- А. принципово іншим типом мислення;
- В. тотожним типом мислення;
- Є. духовним виток, з якого філософія сприймала досвід

узагальненого осягнення світу;

Д. більш складною за змістом світоглядною формою свідомості.

16. Релігію як історичний тип світогляду зближує з філософією:

- А. віра в Бога як першоначало всього сутнього;
- В. обґрунтування з допомогою теоретизування та логіки своїх положень;

Є. погляд у вічність, ціннісне сприймання життя, пошук найвищих цілей і смислів;

Д. заклик до морального самовдосконалення людини, до перемоги Добра над Злом.

17. Галузь філософії, яка вивчає людину як суще особливого роду, осмислює питання про природу, буття, духовні ресурси людини:

- А. аксіологія;
- В. антропософія;
- Є. деонтологія;
- Д. антропологія.

18. Родоначальник філософії людини, який зробив гаслом своєї філософії вислів «Пізнай самого себе»:

А. Платон; В. Сократ; Є. Арістотель; Д. Конфуцій.

19. Особистість - це поняття для позначення:

- А. природно-біологічних якостей людини;
- В. самотності, неповторності людини;
- С. одиничного представника людського роду;
- Д. соціальних якостей людини.

20. Найглибшим чинником активності людини, який спонукає її до діяльності, є:

- А. потреби;
- В. ціннісні орієнтації;
- С. совість;
- Д. стимули.

21. Специфічно людська форма активного відношення до оточуючого світу, змістом чого є його цілеспрямоване осмислення, зміна та перетворення:
- А. діяльність;
  - В. поведінка;
  - С. праця;
  - Д. рефлексія.
22. Духовність людини філософи-матеріалісти вбачають у:
- А. вірі в Бога;
  - В. ставленні до інших і створеного ними;
  - С. ставленні до природи задля її збереження;
  - Д. орієнтації на культурні надбання, наукові знання.
23. Яке з наведених питань є філософським
- А. Що таке спадковість?
  - В. Чи розширюється Всесвіт?
  - С. Що таке свобода?
  - Д. Які глибинні причини політичної боротьби?
24. Релігійний світогляд належить до :
- А. дуалізму;
  - В. матеріалізму;
  - С. ідеалізму;
  - Д. не належить до жодного.
25. Для онтології як галузі філософського знання специфічними є такі категорії :
- А. протиріччя, розвиток, взаємозв'язок;
  - В. добро, зло, прекрасне, потворне;
  - С. відчуття, сприймання, поняття, судження;
  - Д. буття. матерія, субстанція.
26. Для гносеології як галузі філософського знання специфічними є такі категорії :
- А. протиріччя, розвиток, взаємозв'язок;
  - В. добро, зло, прекрасне, потворне;
  - С. відчуття, сприймання, поняття, судження;
  - Д. буття. матерія, субстанція.

Творчі завдання

1. *Зробіть мультимедійну презентації на тему «Філософія в системі духовної культури».*

2. Прокоментуйте думки сучасного французького філософа Ж.-П. Сартра. Чи погоджуєтесь ви з ними?

«Людина, засуджена до свободи, покладає тяжкість усього світу на свої плечі».

«Людина - це єство, що спрямоване до майбутнього й усвідомлює, що воно проектує себе у майбутнє. Людина - це перш за все проект, що сприймається суб'єктивно, а не мох, не пліснява і не цвітна капуста. Нічого не існує до цього проекту, немає нічого на розумовоосяжному небі, і людина стане такою, яким є її проект буття...»

3. До кожного із наведених понять знайдіть протилежні йому за змістом і поясніть свій вибір:

Дух	Монізм
Метафізика (як метод)	Ірраціоналізм
Ідеалізм	Матерія
Догматизм	Агностицизм
Гносеологічний реалізм	Діалектика
Раціоналізм	Релятивізм
Плюралізм	Матеріалізм

МОДУЛЬ 2. ІСТОРІЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ

Тема 4. Розвиток філософії від античності до Середньовіччя

Антична філософія. Етапи її розвитку та загальні особливості. Натурфілософські школи Стародавньої Греції. Ідеї та представники високої класики в античній філософії. Основні школи та представники елліністичної та римської філософії. Значення стародавньої філософської думки у розвитку світової філософії.

Зміни у світогляді європейської людини під час переходу від Античності до Середньовіччя. Християнська апологетика. Вихідні ідеї середньовічної патристики. Місце філософії і теології у духовному житті суспільства. Схоластика і містика як провідні напрями середньовічної філософії.

Ключові поняття: натурфілософія, архе, апейрон, космоцентризм, атомізм, Логос, субстанція, ідея (у Платона), софістика, майевтика, діалектика, кінізм, гедонізм, епікуреїзм, скептицизм, стоїцизм, фаталізм, теологія, теоцентризм, сакралізація, апологетика, патристика, екзегетика, есхатологія, креаціонізм, схоластика, універсалії, реалізм, номіналізм, концептуалізм, «подвійна істина», томізм, містика.

Keywords: humanity, naive dialectic, antiquity, Thales, Miletus, Plato, ideas, Aristotle, Democritus, the atomic theory, Hellenism, Middle Ages, Christianity, apologetics, patristic, scholasticism, God's act of creation, St. Augustine, Thomas Aquinas, universals as abstract concepts, nominalism, realism, theory of double truth.

План

1. Антична філософія: загальна характеристика, етапи розвитку, проблематика, найвідоміші представники.
2. Виникнення та загальні риси середньовічної філософії. Апологетика. Патристика. Схоластика.

Теми рефератів

1. Феномен античної філософії в європейській історії.
2. Становлення античної діалектики: Геракліт, Сократ, Платон.
3. Антропологічні аспекти давньогрецької філософії. Роль софістів у розвитку античної філософії.

4. Життя та філософська діяльність Сократа.
5. Філософія Платона та Арістотеля.
6. Філософські школи періоду еллінізму: головні ідеї, видатні постаті.
7. Вплив античної філософії на розвиток української філософської думки.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. В чому полягає космоцентризм давньогрецької філософії?
2. Які етапи розвитку античної філософії вам відомі?
3. Які умови сприяли появі феномена античної філософії?
4. В чому полягає значення життя та вчення Сократа для подальшого розвитку європейської філософії та культури?
5. Розкрийте зміст та основні ідеї філософії Платона.
6. В чому полягають здобутки та особливості філософських шкіл пізньої античності?
7. Причини та зміст радикальних змін у європейському світогляді при переході від античності до Середньовіччя.
8. Роль християнської патристики у формуванні ідейних засад середньовічного світобачення.
9. Які вихідні ідеї схоластики та пізньосередньовічної містики?
10. Окресліть історичний зміст концепції «подвійної істини».
11. В чому полягає зміст і значення принципу «леза Оккама»?
12. В чому полягає сучасне значення ідей християнської патристики для духовного життя суспільства?

Тема 5. Філософія Нового часу - німецька класична філософія

Поняття «Відродження» та характерні риси духовного життя цієї доби. Провідні напрями ренесансного філософствування: гуманістичний антропологізм, неоплатонізм, натурфілософія.

Соціокультурні та духовні процеси у Європі Нового часу та особливості розвитку філософії. Методологічні розвідки та проблема методів пізнання у філософії Ф. Бекона та Р. Декарта. Теорія пізнання Т. Гоббса та Дж. Локка. Скептицизм Д. Юма та сенсуалізм Дж. Берклі. Раціоналізм та оптимізм філософії Просвітництва. Філософи Просвітництва про місце і роль людини у світі.

Німецька філософія як особливий етап розвитку

новоєвропейської філософії. І. Кант як основоположник німецької класичної філософії. Гносеологічна та етична парадигми І. Канта. Філософія Г. Гегеля як найвище досягнення німецької класичної філософії. Антропологічний принцип філософії Л. Фейєрбаха. Філософія марксизму та її вплив на соціально-політичний розвиток європейської та світової історії.

Ключові поняття: антропоцентризм, Відродження, Новий час, сучасність, наукова революція, деїзм, раціоналізм, емпіризм, сцієнтизм, агностицизм, «річ у собі», трансцендентальний, антиномія, мораль, моральна автономія, категоричний імператив, «Абсолютна ідея», Абсолют, діалектичний метод Г.Гегеля, суспільно-економічна формація, матеріалістичне розуміння історії, антропологізм

Keywords: anthropocentrism, Renaissance, modern philosophy, the modern era, modernity, empiricism, Rene Descartes, Scientific Revolution, Locke, Berkeley, Hume, pantheism, deism, scientism, the thing- in-itself, «Categorical Imperative», notion of moral autonomy, Immanuel Kant, Critique of Pure Reason, process of reasoning, Critique of Practical Reason, Metaphysics of Morals, Georg Hegel, absolute idealism, cordocentrism.

План

1. Антропоцентризм та гуманізм філософії Відродження.
2. Проблема методів пізнання в філософії Нового часу.
3. Філософські ідеї європейських просвітників XVIII ст.
4. Гносеологія і етика І. Канта.
5. Філософська система і метод Г. Гегеля.
6. Антропологічний матеріалізм Л. Фейєрбаха.

Теми рефератів

1. Вихідні ідеї філософії гуманізму та їх світоглядне значення.
2. Роль ренесансної філософії у формуванні європейської науки.
3. Онтологія Нового часу про світобудову та місце людини в ній.
4. Людина і суспільство в філософії Просвітництва.
5. Особливості та здобутки німецької класичної філософії.
6. Значення філософських ідей І. Канта для розвитку європейської філософії.
7. Теорія діалектики Г. Гегеля.
8. Зміст «антропологічного принципу» у філософії Л. Фейєрбаха.
9. Матеріалістичне розуміння історії К. Маркса.
10. Марксистська концепція практики.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Дайте загальну характеристику духовного життя Європи доби Відродження.
2. Які особливості ренесансного неоплатонізму та натурфілософії?
3. В чому полягає сутність та причини утвердження механістичного світогляду в Європі Нового часу?
4. Які особливості методологічних позицій Ф.Бекона та Р.Декарта?
5. Окресліть основні ідеї французького матеріалізму XVIII ст.
6. Обґрунтуйте думку, що раціоналізм був методологією доби Просвітництва. Чому І. Канта вважають засновником німецької класичної філософії?
7. Розкрийте значення внеску І. Канта в теорію пізнання.
8. Охарактеризуйте категоричний імператив І. Канта.
9. Поясніть зміст вчення Г. Гегеля про Абсолютну ідею.
10. Чому Л. Фейєрбах характеризує свою філософію як антропологізм?
11. Чому марксистську філософію називають діалектичним матеріалізмом?

Тема 6. Сучасна світова філософія та українська філософська думка

Зміна парадигми філософського мислення у XIX - на поч. XX ст. Ідеї створення «наукової філософії» в європейській філософії XIX ст. Основні ідеї «філософії життя». Загальні особливості духовних процесів та розвитку філософії у XX ст. Сцієнтистські напрями в зарубіжній філософії XX ст.: «логічний позитивізм» (неопозитивізм), постпозитивізм, критичний раціоналізм. Напрями антропологічного спрямування: екзистенціалізм, фрейдизм, персоналізм. Філософія прагматизму. Релігійна філософія XX ст. Провідні тенденції розвитку світової філософії на межі тисячоліть. Філософія доби постмодерну

Українська філософія як органічна складова української духовної культури. Загальні особливості української філософії. Філософські ідеї часів Київської Русі. Україна — Європа: духовні зв'язки Відродження. Поява професійної філософії в Україні. Особливості філософських курсів Києво-Могилянської академії. Життя та філософська діяльність Г.С. Сковороди. Університетська філософія в Україні XIX ст. Філософські ідеї в українській літературі та громадсько-політичних рухах. Особливості розвитку української філософії XX ст.

Ключові поняття: сцієнтизм, позитивізм, неопозитивізм, постпозитивізм, фальсифікація, верифікація, парадигма, ірраціоналізм, філософія життя, феноменологія, герменевтика, екзистенціалізм, екзистенція, абсурд, фрейдизм, психоаналіз, Ерос, Танатос, лібідо, сублімація, несвідоме, прагматизм, неотомізм, персоналізм, постмодерн, любов, кордоцентризм, макрокосм, мікркосм, «філософія серця», ноосфера (за В.Вернадським), ментальність, щастя, альтруїзм, патріотизм.

Keywords: existentialism, Philosophy of life, Freudianism (philosophy of Sigmund Freud), theory of the unconscious, Eros, Thanatos, sublimation, existentialism, the existence of the individual person, Heidegger, Sartre, Existentialism is a Humanism, Albert Camus, postmodernism, macrocosm, microcosm, mentality, noosphere, Hryhoriy Skovoroda.

План

1. Зародження та особливості сучасної некласичної філософії.
2. Позитивізм у філософії: сутність, еволюція, сучасний стан.
3. Екзистенціалізм - провідний напрям антропологічної філософії ХХ ст.
4. Філософські пошуки доби постмодерну.
5. Зародження і розвиток філософської думки в Україні (ХІ-ХVІІІ ст.).
6. Українська філософська думка (ІІ пол. ХІХ ст.).

Теми рефератів

1. Вихідні ідеї філософії А. Шопенгауера та С. К'єркегора.
2. Аналіз свідомості у феноменологічній філософії.
  1. Ф. Ніцше та ідеї «філософії життя».
  2. Неопозитивізм та його значення для розвитку методології наукового пізнання.
  3. Філософія фрейдизму як явище духовної культури ХХ ст.
  4. Провідні напрями релігійної філософії ХХ ст.
  5. Засадничі ідеї аналітичної філософії.
  6. Філософська думка Київської Русі в контексті давньоруської духовності.
  7. Вплив постаті та ідей Г.С. Сковороди на розвиток духовної культури.
  8. Філософія Києво-Могилянської академії.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Назвіть основні напрями розвитку некласичної філософії та коротко їх охарактеризуйте.
2. Порівняйте ідеї неопозитивізму та постпозитивізму, виявіть в них спільне та відмінне.
3. Розкрийте зміст філософії фрейдизму.
4. Коротко охарактеризуйте основні ідеї видатних представників філософії екзистенціалізму.
5. В якій країні і коли зародилась філософія прагматизму?
6. Окресліть значення ідей філософської антропології та персоналізму для самоусвідомлення людини ХХ ст.
7. Зазначте особливості філософії доби постмодерну.
8. Окресліть, що було спільного та відмінного в ідеях західноєвропейського та українського гуманізму.
9. Охарактеризуйте роль братських шкіл у розвитку освіти та філософії в Україні.
10. Поясніть, в чому проявилась оригінальність основних філософських ідей Г. Сковороди.
11. Охарактеризуйте основні особливості української філософської думки в її історичному розвитку.
12. Чи можна вважати Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українку мислителями-філософами? Обґрунтуйте свою відповідь.
13. Окресліть зміст та значення «філософії серця» П. Юркевича.
14. Аргументуйте у чому полягає сучасне значення ідей В. Вернадського.

ТЕСТИ І ЗАВДАННЯ ДО II МОДУЛЯ

Тести до II модуля

1. Сократ вважав, що причиною зла, дурних вчинків є незнання. На відміну від нього, інший філософ вказав на брак волі як їхню причину. Цим філософом був:
А. Арістотель; В. Августин; С. Фома Аквінат; Д. Г.Сковорода.
2. Марксистська філософія:
А. ідеалістична; В. матеріалістична;
С. дуалістична; Д. персоналістична.
3. За своїм характером філософія Середньовіччя була
А. космоцентрична; В. теоцентрична;

- С. антропоцентрична; Д. соціоцентрична.
4. Вчення про Три Світи (макрокосмос, мікрокосмос, Біблія як світ божественних символів) розробив український мислитель:
- А. М. Грушевський; В. М. Костомаров;
С. Г. Сковорода; Д. П. Куліш.
5. Духовними джерелами старокитайської філософської думки були :
- А. Веди, Упанішади;
В. Книга пісень, Книга перемін;
С. Коран, Сунна;
Д. Старий Заповіт, Новий Заповіт.
6. Положення про те, що ідеї є дійсними сутностями, є вічними, незмінними, існують поза матеріального світу і незалежно від нього, виклав:
- А. Сократ; В. Платон; С. Арістотель; Д. Піфагор.
7. Думку про те, що двічі не можна увійти в одну і ту ж саму річку, що все тече, все змінюється, висловив:
- А. Геракл; В. Геракліт; С. Гоббс; Д. Г. Гегель.
8. Філософія покликана дати відповіді на такі питання «Що я можу знати?», «На що я можу сподіватись?», «Що я маю робити?». Про таке призначення філософії писав...
- А. Сократ; В. І. Кант; С. Г. Сковорода; Д. К. Маркс.
9. Центральне поняття у філософії фрейдизму, за допомогою якого пояснюється поява держави, моралі, культури, релігії.. це -
- А. свідомість; В. несвідоме; С. справедливість; Д. закон.
10. Пораду прожити життя непомітно, уникати участі в політиці, отримувати насолоду від дружби, смачної їжі, пізнання нового - викладено у філософії
- А. стоїків; В. епікурейців; С. марксистів; Д. позитивістів.
11. Всебічно розробив категорії, принципи та закони діалектики
- А. Геракл; В. Геракліт; С. Гоббс; Д. Гегель.
12. Риса української філософії, яка позначає домінанту серця, перевагу почуття над логічним міркуванням - це.
- А. сцієнтизм; В. персоналізм; С. номіналізм Д. кордоцентризм.
13. Представниками агностицизму є:
- А. Д. Конт, Г. Спенсер; В. І. Кант, Д. Юм;
С. Г. Гегель, Л. Фейєрбах; Д. Піфагор, Платон.
14. Вислів «Платон мені друг, але істина дорожча» належить його видатному учню

- А. Сократу; В. Канту; С. Конту; Д. Арістотелю.
15. Категоричний імператив в етиці сформульований
А. Кантом; В. Контом; С. Декартом; Д. Гегелем.
16. З іменем Г. Сковороди пов'язана розробка
А. української національної ідеї;
В. філософії серця;
С. вчення про істину й оману;
Д. історико-філософських поглядів на мораль.
17. Засновник даосизму -
А. Конфуцій; В. Мен-Цзи; С. Сунь-Цзи; Д. Лао-Цзи.
18. Першоосновою світу згідно з Демокрітом є...
А. вода; В. ідеї; С. вогонь; Д. атоми.
19. До філософів Мілетської школи належали:
А. Протагор, Сократ; В. Платон, Арістотель;
С. Фалес, Анаксимен; Д. Епікур, Плотін.
20. Думку про те, що двічі не можна увійти в одну і ту ж саму річку, що все тече, все змінюється, висловив:
А. Емпедокл; В. Геракліт; С. Ксенофан; Д. Зенон.
21. Креаціонізм - це вчення про:
А. створення Богом світу, живої та неживої природи;
В. безкінечність та несотворимість світу;
С. роль людини в пізнанні та перетворенні світу;
Д. закономірності розвитку матеріального світу.
22. Вважається, що філософія як особливий тип світоглядного знання зародилась у :
А. Стародавній Греції;
В. Стародавньому Єгипті;
С. Вавілоні;
Д. Стародавньому Римі.
23. Творчість китайського філософа Конфуція припадає на:
А. VI-Vст. до н. е.; В. IV-III ст. до н. е.;
С. I - III ст. н.е.; Д. V-VI ст. н. е.
24. Класична філософія в аналізі явищ виходить з принципу:
А. позитивізма; В. раціоналізма;
С. фанатизма; Д. редукаціонізма.
25. Першу універсальну філософську систему об'єктивного ідеалізму розробив
А. Сократ; В. Платон; С. Ксенофан; Д. Піфагор.
26. Веданта - це філософська течія:

- А. Стародавньої Греції; В. Стародавньої Індії;
 С. Стародавнього Китаю; Д. Стародавнього Єгипту.
27. Етапами розвитку античної філософії були:
 А. апологетика, патристика, схоластика;
 В. натурфілософія, софістика, елліністичний;
 С. позитивізм, неопозитивізм, постпозитивізм;
 Д. матеріалізм, ідеалізм, дуалізм.
28. Твердження «Я мислю, отже, я існую» висловив
 А. Ф. Бекон;
 В. Р. Декарт;
 С. Платон;
 Д. Ансельм Кентерберійський.
29. Полеміка між представниками номіналізму і раціоналізму
 точилась у часи
 А. Відродження;
 В. Середньовіччя;
 С. Нового часу;
 Д. античності.
30. Антропоцентризм як характерна особливість був властивий
 філософії
 А. античності;
 В. Середньовіччя;
 С. Відродження;
 Д. Нового часу.

Творчі завдання

1. Закінчіть речення

- 1) Зародки філософських ідей стародавньої Індії можна зафіксувати у збірнику міфологічно - релігійного осмислення дійсності _____
- 2) Згідно з поглядами ортодоксальних філософських шкіл Індії першопричиною основою світу є _____, а сутністю людини _____
- 3) Центральне місце у вченні Конфуція посідає концепція _____
- 4) Ключовим поняттям у поглядах Лао-цзи є _____
- 5) Давньогрецька філософія за своїм характером була _____
- 6) За своїм характером філософія Середньовіччя була _____
- 7) Рушійною силою, джерелом і засобом перетворення світу на раціональних засадах мислителі Просвітництва вважали _____

- 8) Філософію уперше почали викладати як окрему дисципліну у такому навчальному закладі України як
- 9) К. Маркс вважав, що в основі суспільного виробництва лежить _____ це — органічна єдність продуктивних сил і виробничих відносин.
- 10) За концепцією Ф.Ніцше, основою життя є _____
- 11) Екзистенція є буттям, яке, усвідомлюючи свою кінцевість, спрямоване до _____
- 12) Напрям у філософії, який започаткував О.Конт, має назву

2. Кому належать ці висловлювання і в чому їх філософський зміст?

- 1) «Все тече, все змінюється»
- 2) «Пізнай самого себе»
- 3) «Платон мені друг, але істина дорожча»
- 4) «Дао породжує речі»
- 5) «Бог - це число чисел»
- 6) «Зрозумій аби повірити»
- 7) «Знання - сила»
- 8) «Дій згідно з таким принципом поведінки, який водночас може стати загальним законом»
- 9) «Крізь любов та віру людина пізнає себе»
- 10) «Філософи лише по-різному пояснювали світ, але справа полягає в тому, щоб змінити його»
- 11) «Існування передує сутності»
- 12) «Щастя - це бути сильним»

3. Хто з філософів написав який твір?

1. Ларіон	1. «Сад божественних пісень»
2. Конфуцій	2. «Буття і час»
3. Г. Сковорода	3. «Курс позитивної філософії»
4. О. Конт	4. «Луньбой»
5. М. Хайдеггер	5. «Тези про Фейєрбаха»
6. К. Маркс	6. «Екзистенціалізм — це гуманізм»
7. Ж. П. Сартр	7. «Слово про Закон і Благодать»
8. Платон	8. «Держава»
9. Августин	9. «Політика»
10. Арістотель	10. «Про град Божий»
11. Ф. Бекон	11. «Міркування про метод»
12. Р. Декарт	12. «Новий Органон»
13. Фома Аквінський	13. «Сума теології»

4. Яке із запропонованих визначень співвідноситься з відповідним поняттям?

1. Пантеїзм	1. Напрямок в теорії пізнання, який вважає, що основний зміст знання досягається через діяльність розуму.
2. Сенсуалізм	2. Теорія розвитку всього сутнього.
3. Софістика	3. Загальні поняття (у середньовічній філософії).
4. Діалектика	4. Вчення, яке ототожнює поняття «Бог» і «Природа».
5. Універсалії	5. Етап у розвитку давньогрецької філософії, коли у центрі філософствування опинились проблеми людини та її життя.
6. Антиномія	6. Раса світоглядного менталітету, що позначає перевагу емоційного над розумовим в процесі сприйняття світу.
7. Раціоналізм	7. Поняття, яке позначає виникнення у людському розумі суперечливих суджень, які можуть бути доведені з однаковою доказовістю.
8. Гілозоїзм	8. Принцип пізнання, за яким джерелом знання виступає досвід, що фіксується органами чуття.
9. Емпіризм	9. Приписування неживій природі здатності відчувати, мислити.
10. Індукція	10. Прийом логічного мислення, коли від знання однієї повторюваної ознаки предмета робиться висновок про наявність цієї ознаки у всього класу предметів.

МОДУЛЬ 3. СИСТЕМАТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

Тема 7. Філософське уявлення про світ

Філософське розуміння світу. Фундаментальне значення проблеми буття для філософії. Проблема буття в історико-філософському вимірі.

Ключові поняття: світ, наукова картина світу, буття, субстанція, матерія, дух, субстрат, атрибут.

Keywords: world, nature, movement, substance, materiality, spiritual substance.

План

1. Концепції буття в історії філософії.
2. Проблема первоначала світу.
3. Буття людини у світі. Філософські інтерпретації.

Теми рефератів

1. Проблема буття і способи її осмислення.
2. Основні функції поняття буття у філософії.
3. Історичний розвиток уявлень про світ і світобудову.
4. Суперечливий характер людського буття.
5. Соціально-історичний час і простір.
6. Культурний простір і час як форми буття людини.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. У чому проявляється значення проблеми буття для філософії?
2. Хто з античних філософів уперше зробив «буття як таке»
3. предметом осмислення? Яких висновків він дійшов?
4. Кому з давньогрецьких філософів належить думка, що сутність буття полягає у вічному становленні?

Тема 8. Буття, матерія – основні онтологічні категорії

Категоріальні визначення буття. Філософський зміст проблем буття, субстанції, матерії. Рух як невід’ємний атрибут матерії, спосіб її існування. Філософське розуміння простору і часу (субстанціональна та реляційна концепції).

Сучасна наука про рівні та форми виявлення буття. Буття речей і природних процесів. Буття суспільства. Буття людини. Буття духовного (ідеального). Людські виміри проблеми буття.

Ключові поняття: буття, субстанція, матерія, дух, субстрат рух, простір, час, система, сутність, явище, кількість, якість, закон, форма, зміст, дійсність, можливість, випадковість, необхідність, причина, наслідок.

Keywords: first of all the cognition world, anthropic principle, being, materia, space, time, non-existence.

План

1. Структура та основні форми буття.
2. Рух, простір і час як філософські категорії. Філософська і фізична картини світу.

Теми рефератів

1. Сучасна наука про рівні та форми виявлення буття.
2. Матерія як субстанція. Основні параметри.
3. Сучасна космологія та квантова фізика про структуру світобудови.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Згадайте визначення буття у німецькій класичній філософії.
2. Яке співвідношення між поняттями «буття», «субстанція», «матерія»?
3. Чому діяльність постає основою буття людини?
4. Які основні види людської діяльності ви знаєте і які її основні характеристики?
5. Яка з концепцій світобудови - матеріалістична чи ідеалістична - особисто для вас є близькою? Обґрунтуйте відповідь.

Тема 9. Проблема свідомості у філософії

Проблема онтологічного статусу свідомості та її суттєві ознаки. Проблема походження свідомості. Сучасні концепції виникнення свідомості: релігійна, субстанційна, еволюційна, соціально-трудова, дуалістична, єдиного інформаційного поля. Природні та соціально-психологічні чинники появи та функціонування свідомості. Ідеальний статус буття свідомості. Свідомість і мова. Проблема ідеального. Конструктивність ідеального образу. Структура та функції свідомості. Основні елементи індивідуальної та групової свідомості. Рівні та форми свідомості. Функції свідомості. Значення самосвідомості.

Ключові поняття: відображення, суб'єктивна реальність, об'єктивна реальність, рефлексія, ідеальне, цілеспрямованість, інтенціональність, розпредметнення, опредметнення, мислення, мова, душа, психічне, свідомість, підсвідоме, несвідоме, самосвідомість, форма суспільної свідомості.

Keywords: consciousness, consciousness and language, consciousness and work, the inner world of man, subconscious, subconscious, public consciousness.

План

1. Виникнення і природа свідомості. Сучасні концепції походження свідомості. Свідомість та самосвідомість.
2. Структура, визначальні ознаки та функції свідомості.
3. Суспільна свідомість: її форми, функції та взаємозв'язок.

Теми рефератів

1. Проблеми і складнощі наукового вивчення свідомості.
2. Розвиток уявлень про свідомість в історії філософської думки.
3. Проблема ідеального у філософії. Ідеальність свідомості.
4. Свідомість та мова.
5. Свідомість і духовний світ людини.
6. Розвиток філософських уявлень про розум.
7. Проблема штучного інтелекту.
8. Функції свідомості та проблеми людського самовиховання.
9. Самосвідомість і несвідоме: проблема взаємозв'язку.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Чи можна емпірично спостерігати свідомість?
2. Чи має свідомість просторово-часові виміри? Обґрунтуйте свою відповідь.
3. Назвіть чинники виникнення та функціонування свідомості.
4. В чому проявляється ідеальність свідомості?
5. Яка роль у феномені свідомості належить діяльності?
6. Чому мову розглядають як універсальний спосіб прояву свідомості?
7. Охарактеризуйте структуру свідомості?
7. Які функції виконує суспільна та індивідуальна свідомість?
9. Перелічіть і охарактеризуйте зміст форм суспільної свідомості.

Тема 10. Філософія пізнання

Предмет, категорії, принципи сучасної гносеології. скептицизм, агностицизм, гносеологічний оптимізм, гносеологічний песимізм, конвенціоналізм. Сутність та структура пізнання. Чуттєве і раціональне пізнання.

Людина і пізнання, види пізнавальної діяльності. Істина і правда. Основні концепції істини. Критерії істини, істина об'єктивна, абсолютна, відносна, конкретна. Пізнання і практика. Гуманістичний зміст практики. Роль людської практики у процесі пізнання. Практика як чинник пізнавальної активності та критерій істини.

Ключові поняття: суб'єкт і об'єкт пізнання, пізнавальний образ, пізнання, форми чуттєвого пізнання (відчуття, сприйняття, уявлення), форми раціонального пізнання (поняття, судження, умовивід), мислення, розсудок, розум, практика, істина.

Keywords: cognition, knowledge, sensual and rational knowledge, truth, practice as a criterion of truth.

План

1. Сутність та структура пізнавального процесу.
2. Рівні, форми та види пізнання. Особливості наукового пізнання.
2. Єдність чуттєвого та раціонального, логіки та інтуїції у пізнанні.
3. Проблема істини. Роль практики у пізнанні.

Теми рефератів

1. Знання та його предмет. Роль знання в житті людини та суспільства.
2. Проблема критеріїв істини. Основні епістемологічні та етичні концепції.
3. Соціальні форми пізнавальної діяльності.
4. Пізнання як вид духовної діяльності.
5. Основні принципи та характеристики сучасного наукового пізнання.
6. Особливості методологічної ситуації в сучасній філософії: причини переходу від методологічного монізму до методологічного плюралізму.
7. Інтуїція у процесі пізнання та творчості.
8. Істина, правда та омана у пізнанні та практичному житті.
9. Проблеми гуманізації сучасної науки.
10. Наука, техніка і технічний прогрес: здобутки і проблеми для людства.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Як Ви уявляєте собі процес пізнання?
2. Які види пізнання ви знаєте? Стисло охарактеризуйте кожен з них.
3. Яка структура пізнавального процесу?
4. Яке питання в гносеології постає як центральне?
5. Розкрийте зміст загальнонаукових методів пізнання (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, моделювання).
6. Охарактеризуйте основні форми наукового пізнання.
7. Хто має рацію у розв'язанні проблеми істинного знання - прибічники сенсуалізму, раціоналізму чи інтуїтивізму? Ваші аргументи.
8. Назвіть основні концепції істини. Яка з них уявляється найбільш повною, правильною і чому саме вона?
9. Чи завжди збігаються істина і життєва правда? Поясніть та обґрунтуйте свою відповідь.
10. Охарактеризуйте основні принципи та закони діалектики. Запропонуйте приклади із життєвої практики.
11. Наведіть приклади діалектичного, метафізичного, догматичного, софістичного та еклектичного методів мислення.
12. Наведіть з власного досвіду приклади взаємного впливу

наукового, мистецького та життєво-практичного пізнання в процесі формування пізнавальних образів дійсності. Обґрунтуйте свою думку.

Тема 11. Наукове пізнання

Сутність наукового пізнання та його відмінності від буденного, релігійно-містичного, філософського, художньо-естетичного видів пізнавальної діяльності. Раціональність як основа наукового мислення та пізнання. Вимоги та критерії наукової раціональності.

Структура наукового знання, форми та методи наукового пізнання. Загальнонаукові підходи та принципи у науковому дослідженні. Позараціональні чинники у науковому пізнанні.

Соціальна дійсність як процес і результат життєдіяльності людей та специфіка пізнання соціальної дійсності.

Ключові поняття: наукове пізнання, раціональність, емпіризм, факт, ідея, проблема, гіпотеза, теорія, науковий закон, опис, спостереження, вимірювання, порівняння, експеримент, аналіз і синтез, індукція і дедукція, формалізація, ідеалізація, сходження від абстрактного до конкретного, аналогія, узагальнення, класифікація, моделювання, структурно-функціональний підхід, системний підхід, історичний підхід, алгоритмічний підхід.

Keywords: sources of knowledge, sensual experience and rational thinking, subject and object of cognition, truth and deceit, concepts of truth, logic and methodology of scientific knowledge, scientific picture of the world, methodology of research programs, rational knowledge, scientific revolution

План

1. Особливості наукового пізнання, його рівні та види.
2. Форми наукового пізнання.
3. Методи наукового пізнання.
4. Специфіка пізнання соціальної дійсності.

Теми рефератів

1. Поняття раціональності та її необхідність для наукового пізнання.
2. Дискурсивність мислення як особливість наукової раціональності.
3. Пояснення, обґрунтування, розуміння в акті наукової раціональності.

4. Наукова творчість: сутність, зміст, критерії.
5. Роль особистісних якостей вченого-дослідника у науковому пізнанні.
6. Наукові поняття: сутність, роль у побудові теорії, умови запровадження до обігу.
7. Гіпотетико-дедуктивний метод як основний у сучасному науковому дослідженні.
8. Реальність як продукт соціокультурного освоєння світу і особливості її вивчення.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Які прикметні ознаки наукового пізнання?
2. Які види наукового пізнання ви знаєте?
3. Назвати рівні наукового пізнання.
4. Що належить до форм наукового пізнання?
5. В чому полягає відмінність між загальнонауковими та спеціальними методами у науковому пізнанні?
6. Чим зумовлена специфіка пізнання соціальної дійсності?
7. Чим збагачує наукове пізнання історичний підхід у дослідженні?
8. Назвіть і поясніть принципи системного підходу.

Тема 12. Філософський аналіз науки і техніки

Наука як феномен культури, її зародження, історичні етапи розвитку. Наука як особливий вид пізнавальної діяльності, як система знань, як соціальний інститут. Класи наук. Особливості сучасного розвитку наукового знання. Етос науки.

Соціальні функції науки. Роль науки у розвитку суспільства. Наукова революція XVII ст. Г. Галілей як засновник сучасної науки. Філософські основи та етика науки. Поняття техніки, її соціальне призначення. Концепції науково-технічної революції, технократії, технологічного детермінізму, технофобії про роль науково-технічного чинника у суспільному житті, про його вплив на життя людини.

Ключові поняття: проблема демаркації, принцип верифікації, фальсифікаціонізм, парадигма, нормальна наука (за Т. Куном), дослідницька програма (за І. Лакатосом), принцип проліферації, епістемологічний анархізм, сцієнтизм, антисцієнтизм, наукова революція, техніка, науково-технічна революція, технократія, технологічний детермінізм, науково-технічний прогрес, технофобія, етос науки (за Р. Мертоном).

Keywords: science, history of science, methodology of science, ethics of scientific activity, philosophy of technology, moral norms and ethical rules, freedom of scientific creativity, the phenomenon of technophobia.

План

1. Поняття науки, її структура та функції.
2. Історичні етапи та сучасні концепції розвитку науки.
3. Філософські основи та етика науки
4. Поняття техніки та її функції.
5. Концепції науково-технічної революції, технократії, технологічного детермінізму, технофобії.

Теми рефератів

1. Філософія науки в системі філософського знання.
2. Становлення перед науки у стародавніх цивілізаціях.
3. Світоглядні установки новоєвропейської науки.
4. Емпіричний та теоретичний рівень наукового знання.

5. Особливості та форми наукової комунікації.
6. Концепції сцієнтизму та антисцієнтизму про роль науки у розвитку суспільства.
7. Специфіка природознавчих та технічних наук.
8. Фундаментальні і прикладні дослідження в технічних науках.
9. Мова науково-технічного стилю.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Дати визначення науки та розкрити її складові?
2. Чому наука є особливим типом виробництва знання?
3. Які соціальні функції покладені на науку?
4. Які історичні віхи в розвитку світової науки ви знаєте?
5. Які етичні засади вченого на цей час є загально визнаними?
6. Коли зародилась філософія техніки і відокремилась як самостійна галузь філософського знання? Порівняйте позитивні та негативні наслідки науково-технологічного панування в житті сучасної людини.

Тема 13. Суспільство як об'єкт філософського аналізу

Природа суспільства у філософській традиції. Суспільство як процес і продукт життєдіяльності людей. Суспільне виробництво та його складові. Основні сфери суспільного життя - матеріально-виробнича, соціальна, політична, ідейно-духовна, культурно-побутова. Онтологія соціального. Протиріччя між природою і культурною організацією людства, багатовимірні відносини між людьми як джерела розвитку суспільства та змін в ньому. Феномен відчуження та необхідність його подолання як шлях до гуманізації суспільства. Філософія історії. Проблема єдності і багатоманітності всесвітньо-історичного процесу.

Ключові поняття: суспільство, суспільні відносини, соціальний спосіб життя, суспільне виробництво, продуктивні сили, виробничі відносини, аграрне, індустриальне та постіндустріальне суспільство, сфери суспільного життя, відчуження, всесвітньо-історичний процес, філософія історії.

Keywords: the concept of society, the problem of its origin, the driving forces of social development, the content of spheres of public life, activity as a way of social existence.

План

1. Поняття суспільства та проблема його походження.
2. Суспільство як система і життєдіяльність людини.
3. Рушійні сили суспільного розвитку.
4. Філософія історії, проблема єдності і багатоманітності історії.

Теми рефератів

1. Різноманіття суспільних форм і проблема єдності соціального процесу.
2. Суспільство як система багатовимірних відносин між людьми.
3. Суперечності в суспільному розвитку і шляхи їх вирішення.
4. Уявлення про суспільство в концепції соціального реалізму.
5. Концепції індустріального та постіндустріального суспільства.
6. Духовне життя суспільства.
7. Сенс і спрямованість історії.
8. Матеріальні основи розвитку суспільства.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Що таке суспільство?
2. Які основні концепції походження суспільства ви знаєте?
3. Назвати сфери суспільного життя і охарактеризувати їх зміст.
4. Що належить до рушійних сил суспільного розвитку?
5. Що таке історичний прогрес і які його критерії?
6. В чому полягає проблема єдності і багатоманітності історії?
7. В чому проявляється феномен відчуження у різних суспільного життя?
8. Хто розробив стосовно аналізу всесвітнього історичного процесу формаційний та цивілізаційний підходи?

Тема 14. Культура і цивілізація

Культура як феномен та її розуміння у богословській, класичній, аксіологічній, діяльнісній концепціях. Поняття культури в широкому та вузькому значенні. Культура як продукт матеріального виробництва і як духовне утворення. Цінність як здатність об'єкта культури задовольняти потреби людини. Класифікація цінностей та їх роль в житті людини. Діалектична взаємодія суспільства і культури. Головні цінності традиційного і західного типу суспільств. Соціальні функції культури. Проблема кризи сучасної культури. Поняття

цивілізації та її зв'язок із культурою. Методологічна роль категорії «цивілізація» для аналізу історичного процесу. Проблема цивілізаційного вибору в сучасному світі.

Ключові поняття: культура, цінність, смисложиттєві цінності, універсальні цінності, соціальні цінності, політичні цінності, естетичні цінності, цивілізація, цивілізаційний вибір, традиційне (східне) суспільство, сучасне (західне) суспільство.

Keywords: The essence of culture. Basic concepts of culture. The structure and functions of culture in society. Culture and personality. Culture and Society. The notion of civilization. Formatting and civilizational approaches to the understanding of the historical process.

План

1. Сутність та основні концепції культури.
2. Структура та функції культури у суспільстві.
3. Цивілізація: історія поняття. Цивілізація як спосіб буття культури.
4. Формаційний та цивілізаційний підходи до розуміння історичного процесу.

Теми рефератів

1. Ціннісні категорії людського буття: творчість, краса, довершеність.
2. Мистецтво як вид духовного виробництва.
3. Етика як практична філософія.
4. Особливості сучасної масової культури.
5. Молодь і культура мас-медіа.
6. Віртуальна комунікація як феномен культури.
7. Діалог цивілізацій: Схід - Захід.
8. Концепція філософії історії К. Ясперса
9. Концепція філософії історії А. Тойнбі.
10. Е. Тоффлер про хвилі цивілізації.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Що в перекладі означає поняття «культура»?
2. Ким і коли це поняття було запроваджено стосовно людини та її якостей?
3. В чому полягає суть богословської концепції культури?
4. Які головні ідеї характеризують класичну концепцію культури?

5. Чому в сучасному матеріалізмі є популярною діяльнісна концепція культури?
6. Чи може існувати окремо матеріальна і окремо духовна культура в суспільстві?
7. Як співвідносяться поняття «культура» і «цивілізація»?
8. В чому для сучасної людини може бути привабливим життя в умовах традиційного і сучасного типу суспільства ?
9. Яке коло проблем виникає в суспільстві і житті людини, коли необхідно робити цивілізаційний вибір?

Тема 15. Суспільство. Природа. Майбутнє

Роль природного середовища у виникненні і функціонуванні суспільства Історичні форми взаємодії суспільства і природи. Загострення протиріч в системі «суспільство - природа» у наш час і актуальна необхідність забезпечити коеволюцію їх. Поняття «ноосфера» як основа сучасного екоорієнтованого природокористування.

Феномен глобальних проблем людства як серйозна загроза його майбутньому. Сутність, класифікація, взаємопов'язаність глобальних проблем, шляхи їх вирішення.

Соціальне передбачення і прогнозування майбутнього: об'єктивна необхідність, сутність, види і методи.

Ключові поняття: природа, історичні форми взаємодій в системі «суспільство - природа», коеволюція, екологоорієнтоване природокористування, глобальні проблеми сучасності, соціальне передбачення, методи соціального прогнозування майбутнього.

Keywords: Society and nature. Global problems of the present: the essence and ways of their solution. V.Vernadsky about the noosphere. Modern ecoregenerate nature management. The concept of social prediction and prediction of the future.

План

1. Суспільство і природа.
2. Вчення В.І. Вернадського про ноосферу як основа сучасного екоорієнтованого природокористування.
3. Глобальні проблеми сучасності: сутність та шляхи їх вирішення.
4. Поняття соціального передбачення та прогнозування

майбутнього.

Теми рефератів

1. Методологія наукового передбачення.
2. Утопія і соціальне конструювання.
3. Синергетичний підхід до прогнозування.
4. Ноосферна концепція мистецтва в контексті прогностичного досвіду.
5. Життя та творчість В.І. Вернадського.
6. Соціальні та екологічні наслідки науково-технічної революції.
7. Соціально-культурні та морально-етичні причини екологічної кризи.
8. Науково-технічний прогрес у концепції сталого розвитку.
9. Глобалізація суспільного життя як закономірність розвитку сучасної цивілізації.
10. Основи екологічної етики.

Питання для обговорення і самоконтролю

1. Охарактеризувати відносини в системі «суспільство - природа».
2. В чому полягає сутність глобальних проблем сучасності ?
3. Які глобальні проблеми, на ваш погляд, найбільшою мірою загрожують майбутньому людства?
4. Що нового для розуміння оптимальних принципів природокористування внесло вчення В.І. Вернадського про ноосферу ?
5. Які шляхи розв'язання екологічної проблеми в світі є найбільш актуальними в наш час?
6. Які види соціального передбачення ви знаєте?
7. За допомогою яких методів забезпечується прогнозування майбутнього ?
8. В чому полягає відмінність між науковим прогнозуванням і передбаченням у позараціональних і ірраціональних духовних і соціальних практиках?

ТЕСТИ І ЗАВДАННЯ ДО ІІІ МОДУЛЯ

Тести до ІІІ модуля

1. Мету і сенс історичного процесу досліджує:
  - A. соціальна філософія;
  - B. філософія історії;
  - C. філософська антропологія;
  - D. праксеологія.
2. До глобальних проблем людства належать:
  - A. демократії та диктатури;
  - B. демографічна та екологічна;
  - C. ставлення людини до тварин;
  - D. ставлення людини до людини
3. Простір і час:
  - A. існують як зовнішня об'єктивна система даність по відношенню до матеріальних об'єктів і систем;
  - B. є невід'ємними від матерії її атрибутами;
  - C. першоосновою єдності буття;
  - D. є суб'єктивними відчуттями людини, яке сприймає оточуючий світ
4. Ядром свідомості, способом її існування є...
  - A. емоції, настрої, переживання;
  - B. знання;
  - C. мотиви, воля;
  - D. несвідоме.
5. Все те, що людина додала до природи свою фізичною та розумовою працею, є...
  - A. практика;
  - B. наука;
  - C. творчість;
  - D. культура.
6. Зміст наших знань, який не залежить від суб'єкта пізнання (людини або людства) - це характеристика ...
  - A. об'єктивної істини;
  - B. конкретності істини;
  - C. абсолютної істини;
  - D. відносної істини.
7. Буття - це поняття, яким позначається
  - A. об'єктивно існуюча реальність в розмаїтті її властивостей і зв'язків;
  - B. властивість об'єктивного світу;
  - C. те, що людина відчуває в світі;
  - D. все те, що існує.
8. Культура щодо суспільства ...
  - A. прискорює його розвиток;
  - B. гальмує його розвиток;
  - C. може прискорювати, а може й гальмувати його розвиток;
  - D. не впливає на суспільний розвиток.

9. Спосіб існування всього у світі
 А. рух; В. субстанція; С. атрибут; Д. матерія.
10. До форм чуттєвого пізнання належать
 А. настрої, емоційні переживання;
 В. переконання в істинності чогось;
 С. відчуття, сприймання, уявлення;
 Д. жодне з них не належить.
11. Джерелом формування соціальності, а відтак і суспільства є
 А. знання і досвід; В. віра і мораль;
 С. спілкування і діяльність; Д. природно-кліматичні чинники.
12. До форм суспільної свідомості належать
 А. географія, етнографія, демографія;
 В. право, релігія, політика;
 С. ідеологія, праксеологія, антропологія;
 Д. жодна із них не належить.
13. Держава, партії діють у такій сфері суспільного життя
 А. економічній; В. соціальній;
 С. політичній; Д. духовній.
14. Агностицизм - це філософський напрямок, який
 А. заперечує можливість адекватно і повно пізнавати світ;
 В. не займається проблемами пізнання;
 С. вважає, що світ є принципово пізнаваним;
 Д. всі визначення не є правильними.
15. Представниками агностицизму є
 А. Д. Конт, Г. Спенсер; В. І. Кант, Д. Юм;
 С. Г. Гегель, Л. Фейєрбах; Д. Піфагор, Платон.
16. Напрямок у гносеології, який виводить усе пізнання із чуттєвих сприймань
 А. сенсуалізм; В. емпіризм; С. раціоналізм; Д. агностицизм.
17. Напрямок, який виводить усе пізнання із чуттєвого досвіду
 А. сенсуалізм; В. емпіризм; С. раціоналізм; Д. агностицизм.
18. Вчені, які розглядали всесвітній історичний процес як виникнення, співіснування і загибель самотніх автономних цивілізацій
 А. Данилевський, Шпенглер, Тойнбі;
 В. Абельяр, Августин, Аквінський;
 С. Маркс, Енгельс, Ленін;
 Д. Кант, Конт, Донцов.
19. Людський мозок сам по собі, яким він виходить із лона природи

- А. вже є органом людської свідомості;
 В. по мірі біологічного розвитку всього організму стає органом людської свідомості;
 С. не завжди і не обов'язково виступає як орган людської свідомості;
 Д. містить в собі таку потенційну можливість, яка реалізується при залученні людини до суспільного життя через працю, спілкування, культуру тощо.
20. Виявлення сутності речей і всебічне їх пояснення - це
 А. закон; В. поняття; С. судження; Д. концепція.
21. Вивченням того, що для людини є суб'єктивно дорогим, значущим і чому це так, займається
 А. антропологія; В. онтологія; С. аксіологія; Д. гносеологія.
22. Людина з її турботами перебуває у центрі такої картини світу, як
 А. буденна ; В. наукова; С. релігійна; Д. філософська.
23. Для онтології як галузі філософського знання специфічними є такі категорії
 А. протиріччя, розвиток, взаємозв'язок;
 В. добро, зло, прекрасне, потворне;
 С. відчуття, сприймання, поняття, судження;
 Д. буття. матерія, субстанція.
24. Для гносеології як галузі філософського знання специфічними є такі категорії
 А. протиріччя, розвиток, взаємозв'язок;
 В. добро, зло, прекрасне, потворне;
 С. відчуття, сприймання, поняття;
 Д. буття. матерія, субстанція.
25. Форми раціонального пізнання -
 А. поняття, судження; В. інтуїція, інновація;
 С. відчуття, уявлення; Д. віра, надія.
26. Відношення людини до світу перебуває у центрі такої картини світу як
 А. буденна; В. філософська; С. релігійна; Д. наукова
27. Приписування неживій природі здатності відчувати, мислити
 А. свідомість; В. пантеїзм; С. непотизм; Д. гілозоїзм
28. Науковій раціональності властиві такі ознаки
 А. суб'єктивність, ідеальність;
 В. доцільність, творчість;
 С. об'єктивна предметність, доведеність, однозначність;
 Д. інтуїтивність, авторський погляд.

29. Суб'єкт пізнання

А. людина; В. те, що пізнається;

С. те, за допомогою чого пізнається;

Д. те, що сформувалося у свідомості в результаті пізнавального акту

30. В пізнавальному процесі чуттєве і раціональне пізнання

А. є взаємопов'язаними сторонами і взаємно доповнюють одне одного;

В. іноді є взаємопов'язаними сторонами, інколи доповнюють одне одного;

С. не залежать одне від одного, тому що є окремими сторонами пізнавального процесу;

Д. є взаємопов'язаними сторонами, але не доповнюють одна одну.

31. Картина світу, в якій людина прагне визначити його сутність та закони і таке своє знання обґрунтувати, — це

А. буденна; В. філософська; С. релігійна; Д. наукова.

32. Принцип пізнання, згідно з яким всі події мають свої причини і тому безпричинних явищ не буває

А. розвиток; В. детермінізм; С. універсалізм; Д. субстанція.

33. Опис, спостереження, порівняння належать до методів

А. загальнофілософських; В. загальнонаукових логічних;

С. загальнонаукових емпіричних; Д. спеціальних наукових.

34. Матерія (з погляду матеріалізму) - це

А. об'єктивно існуюча реальність в розмаїтті її властивостей і зв'язків;

В. продукт творчої діяльності Духовного Абсолюту;

С. те, що людина відчуває в світі;

Д. все, що існує.

35. Концепція сталого розвитку суспільства стосовно відносин природи і суспільства означає

А. припинення суспільством всіх видів діяльності, що завдають шкоду природі;

В. коеволюцію природи і суспільства;

С. прискорений розвиток виробництва заради добробуту населення;

Д. виховання екологічної свідомості молоді.

36. Емпіричні методи наукового пізнання -

А. діалектика, софістика, еkleктика;

В. факт, ідея, проблема, гіпотеза;

С. індукція, дедукція, аналіз, синтез;

Д. опис, спостереження, вимірювання.

37. Теоретичні (логічні) методи наукового пізнання -
- А. діалектика, софістика, еkleктика;
  - В. факт, ідея, проблема, гіпотеза;
  - С. індукція, дедукція, аналіз, синтез;
  - Д. опис, спостереження, вимірювання.
38. Об'єктивне знання - це знання
- А. логічне, внутрішньо несуперечливе;
  - В. правильне, точне;
  - С. таке, що відповідає науковій традиції;
  - Д. незалежне від людини як суб'єкта пізнання.
39. Погляд на техніку як джерело небезпеки для людини і причину негативних явищ у сучасному суспільному житті
- А. технологічний детермінізм;
  - В. технократія;
  - С. технофобія;
  - Д. техноманія.
40. Відповідність наших знань про дійсність самій дійсності — це
- А. наукова проблема;
  - В. наукова істина;
  - С. наукова гіпотеза;
  - Д. наукова ідея.

Творчі завдання

1. На прикладах із життя спробуйте підтвердити думку М. Мамардашвілі стосовно особливості феномену культури: «Культура - не сукупність готових цінностей і продуктів, що лише чекають ужитку та усвідомлення. Це здатність і зусилля людини бути, це таке володіння живими розрізненнями, що безперервно, знову і знову відновлюється і розширює свої межі».

2. Зробіть мультимедійну презентацію на тему: «Проблема істини в пізнанні. Основні концепції істини та їх оцінка».

3. Знання з яких конкретних наук варто залучити до складання сучасної наукової картини світу і чому? Підготуйте для обговорення в групі і подальшого захисту схему міждисциплінарних взаємодій, які необхідні для складання наукової картини світу.

4. Закінчить речення:

1. Ключовим поняттям для формування філософської картини світу виступає _____

2. Матеріалізм вважає, що свідомість генетично пов'язана з такою всезагальною властивістю матерії як _____

3. Практика виступає джерелом, основою та метою пізнання тому, що _____
4. Сферою дослідницької діяльності, що спрямована на виробництво нових знань про природу, суспільство і мислення, є _____
5. Суспільні відносини між людьми виникають в процесі їхньої _____
6. Характер способу виробництва залежить від _____
7. Закон про народонаселення сформулював у ХУІІІ ст. _____
8. Французький просвітник Вольтер стосовно осмислення сенсу та напрямів історичного розвитку запровадив поняття _____

5. Чому Г.Гегель мав рацію, коли писав: «Віра - це також знання, але своєрідне за формою»?

6. Підготуйте презентацію на тему: «Сталий розвиток суспільства».

7. Які методи наукового пізнання емпіричного та теоретичного рівня застосовує у своїй практичній діяльності агроном, технолог з переробки продукції тваринництва, інженер-механік, інженер-енергетик, спеціаліст з публічного управління та адміністрування, фахівець з банківської справи та страхування?

8. Науково-технічна картина світу вченими визначається як цілісний опис світу техніки, що заснований на вихідних парадигмах (фундаментальних принципах) наукового комплексу епістемології технічної реальності і що функціонує, в першу чергу, в науковій сфері, а також що включає систему законів, категорій і принципів, які дають узагальнені уявлення про об'єкти техніки і технічні процеси.

Підготуйте есе, якою ви бачите сучасну науково-технічну картину світу.

Питання до підсумкового контролю

1. Світогляд, його структура. Роль у житті людини.
2. Історичні типи світогляду: міфологія, релігія, філософія.
3. Особливості філософського знання.
4. Структура та функції філософії.
5. Філософія і наука. Особливості взаємозв'язку.
6. Філософія в системі культури та її роль у житті людини, суспільства.
7. Зародження філософії. Проблема першоначала у філософії.
8. Основні течії та загальні риси староіндійської філософії.
9. Конфуціанство та даосизм - провідні напрями старокитайської філософії.
10. Антична натурфілософія (Мілетська школа, вчення Демокріта).
11. Класичний період давньогрецької філософії.
12. Філософські школи періоду еллінізму: головні ідеї, видатні постаті.
13. Виникнення та особливості середньовічної філософії.
14. Патристика. Погляди Августина Блаженного.
15. Схоластика. Реалізм і номіналізм. Погляди Фоми Аквінського.
16. Філософія Відродження.
17. Проблема методів пізнання у філософії Нового часу.
18. Людина і суспільство в суспільно-філософській думці Просвітництва.
19. Німецька класична філософія. Гносеологія та етика І. Канта.
20. Г.Ф. Гегель, його філософська система і метод.
21. Антропологічний матеріалізм Л.Фейєрбаха.
22. Проблема буття у філософії. Поняття субстанції.
23. Зародження та розвиток філософської думки в Україні (ХІ-ХVІІст.).
24. Філософія Г.С. Сковороди.
25. Українська філософська думка у ХІХ-ХХст.
26. Зародження та загальна характеристика сучасної філософії (ХІХ-ХХст.).
27. Філософія позитивізму: сутність, еволюція, напрями.
28. «Філософія життя» (Ф.Ніцше, З.Фрейд, А.Бергсон).
29. Екзистенціалізм - провідна антропологічна течія сучасної філософії.
30. Поняття «світ»: історичний розвиток уявлень, сучасні погляди.

31. Матерія, спосіб та форми її існування.
32. Природа та генезис свідомості. Роль соціальності у виникненні свідомості.
33. Структура свідомості, її основні рівні.
34. Форми суспільної свідомості. Особливості та характер взаємозв'язків.
35. Характерні риси та принципи наукового пізнання.
36. Форми та методи наукового пізнання.
37. Діалектика як загальна теорія розвитку і метод пізнання.
38. Предмет, основні категорії та принципи сучасної гносеології.
39. Єдність чуттєвого та раціонального в пізнанні.
40. Проблема істини (об'єктивна і суб'єктивна, абсолютна і відносна, наукова і філософська).
41. Суспільство як процес і результат життєдіяльності людини.
42. Матеріальні основи та рушійні сили суспільного розвитку.
43. Зміст сфер суспільного життя.
44. Антропосоціогенез. Єдність природного і соціального в людині.
45. Людина, індивід, індивідуальність, особистість. Структура особистості.
46. Духовність і проблема сенсу життя.
47. Філософські концепції культури.
48. Суспільство і культура.
49. Цивілізація: поняття, концепції розвитку. Плюралізм цивілізацій.
50. Суспільство і природа. Вчення В.І. Вернадського про ноосферу.
51. Глобальні проблеми людства та шляхи їх вирішення.
52. Наука, її структура та функції.
53. Особливості пізнання соціальної дійсності.
54. Техніка: поняття, функції, роль науково-технічного чинника в суспільному житті
55. Історичний процес як предмет філософського осмислення.
56. Суспільний прогрес як предмет філософського осмислення: сутність, критерії.
57. Цінності та їх роль в житті суспільства, людини.
58. Філософський аналіз техніки та технології.
59. Соціальне передбачення і прогнозування майбутнього.
60. Проблеми людини в історії філософії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баумейстер А. Вступ до філософських студій, або інтелектуальні подорожі до країни Філософії. Київ : Мала академія наук України, 2017. 238 с.
2. Воронюк О. Л. Філософія : підручник. Київ : Медицина, 2018. 216 с.
3. Губерський Л. Філософія : підручник. Харків : Фоліо, 2017. 621 с.
4. Лозовий В., Требін М., Горлач М. Основи філософських знань. Філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство : підручник. Київ: Центр навчальної літератури. 2020. 1028 с.
5. Основи філософії : підручник / за ред. С. Симоненка та ін. Київ : Центр навчальної літератури, 2018. 412 с.
6. Петрушенко В.Л. Філософія : курс лекцій. 2-ге вид., виправ. і доп. Київ : Каравела; Львів: Новий світ-2000, 2017. 544 с.
7. Петрушенко В.Л. Філософія. Вступ до курсу. Історія світової та української філософії. Фундаментальні проблеми сучасної філософії. Львів : Львівська політехніка, 2019. 596 с.
8. Хамітов Н., Крилова С., Л. Гармаш Л. Філософія : підручник. Київ : ЦНЛ, 2017. 396 с.
9. Ханстантинов В. О. Філософія : курс лекцій. Миколаїв : МНАУ, 2018. 149 с.

*Додаткова література
для самостійного вивчення першоджерел та
підготовки усних повідомлень*

1. Августин Блаженний. Сповідь. Львів : Кальварія, 2010. 356 с.
2. Аквінський Фома. Коментарі до Аристотелевої «Політики». Київ : Основи, 2000. 795 с.
3. Арістотель. Нікомахова етика. Київ : Аквілон-Плюс, 2002. 480 с.
4. Гайдеггер М. Дорогою до мови. Львів : Літопис, 2007. 232 с.
5. Ганс Й. Принцип відповідальності: у пошуках етики для технічної цивілізації. Київ : Лібра, 2001. 400 с.
6. Гегель Г. Основи філософії права, або природне право і державознавство. Київ : Юніверс, 2000. 336 с.
7. Декарт Р. Метафізичні розмисли. Київ : Основи, 2000. 304 с.
8. Кант І. Критика чистого розуму. Київ : Юніверс, 2000. 504 с.
9. Кант І. Критика практичного розуму. Київ : Юніверс, 2004. 240 с.

10. Мамардашвілі М. К. Картезіанські роздуми. Київ : Стилос, 2000. 389 с.
11. Ніцше Ф. По той бік добра і зла. Генеалогія моралі. Львів : Літопис, 2002. 345 с.
12. Платон. Діалоги. Харків : Фоліо, 2008. 349 с.
13. Поппер К. Відкрите суспільство і його вороги: у 2 т. Київ : Основи, 1994. Т.1. 444 с. ; Т. 2. 494 с.
14. Сенека Луцій Анней. Моральні листи до Луцілія. Київ : Основи, 1996. 608 с.
15. Сковорода Г. Повне зібрання творів : у 2 т. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 1. 532 с. ; Т. 2. 576 с.
16. Спиноза Б. Етика. М. : Азбука, 2001. 495 с.
17. Фромм Е. Мати чи бути? Київ : Український письменник, 2010. 361 с.
18. Хайдеггер М. Бытие и время. Харьков : Фолио, 2003. 503 с.
19. Ясперс К. Психологія світоглядів. Київ : Юніверс, 2009. 543 с.

Навчальне видання

ФІЛОСОФІЯ

Методичні рекомендації

Укладач: **Марущак** Олександр Вадимович

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 3,1

Тираж __ прим. Зам. № _____

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету
54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №4490 від 20.02.2013 р.

